

Moi, minun nimeni on Andreas Koivisto ja toimin Vantaan kaupunginmuseolla arkeologina. Tänäpäin puhutaan ruotsialaiskolonisaatiosta täällä Vantaalla. Keskiajalla Vantaan alueelle kohdistui ylhäältä päin johdettu järjestelmällinen kolonisaatio. Uudisasuttajina oli Ruotsista tulleita ihmisiä, jotka tulivat tänne keskiajan alun tienoilla. Mutta ennen kuin mennään sen tarkemmin ruotsalaisiin, niin katsotaan vähän, mikä tilanne täällä oli ennen kun ruotsalaiset saapuivat.

Ruotsalaiset eivät tulleet ollenkaan tyhjään maahan, vaan täällä oli ollut asutusta jo pitkälle yli 8000 vuotta. Ensimmäiset Vantaan asukkaat tulivat jo kivikauden aikana heti jääkauden jälkeen, kun jää oli sulanut, maa oli paljas ja tänne pystyi muuttamaan. Kuten kuvasta näkyy, Vantaan ensimmäiset asukkaat ovat todennäköisesti olleet tummaihoisia, joilla on ollut mustat hiukset ja siniset silmät. Ensimmäisten kivikauden asukkaiden jälkeen on tietenkin tullut kivikauden aikana useampia muita maahanmuuttoaaltoja. Uusia ihmisryhmiä on tullut tänne idästä, etelästä, Baltian suunnasta, Ruotsin suunnasta ja he ovat sekoittuneet täällä ja muodostaneet väestöä, mikä on sitten jäänyt asumaan tänne pidemmäksikin aikaa.

Ruotsalaisten tullessa tänne keskiajan alussa Vantaalla näyttää asuneen joko saamen kieltä puhuneita, lappalaisiksi kutsuttuja asukkaita sekä suomea puhuvia hämäläisiä. Lappalaiset ovat tulleet tänne joskus ajanlaskun alun tienoilla rautakauden alussa, vuoden yksi ympärillä. He ovat lähteneet liikkeelle pronssikaudella jostain Volgan mutkista nykyisen Moskovan alueen tienoilta. Sieltä he ovat joitain vanhoja vaellusreittejä pitkin tuhannen vuoden jälkeen saapuneet Laatokan ja Äänisen kautta Itämeren rannalle ja ovat asuttaneet koko Suomen. Suomessa on rautakauden alussa puhuttu melkein kauttaaltaan saamea. Saamea puhuvat ihmiset ovat tullessaan syrjäyttäneet täällä ennen heitä olleet kielet, joita kivikauden ja pronssikauden asukkaat ovat puhuneet. Täällä on luultavasti ollut monia vanhoja kieliä, jotka ovat sittemmin kadonneet kokonaan.

Saamea puhuvien ihmisten kanssa samaan aikaan on Moskovan tienoilta lähtenyt myös toisia suomea puhuvia ihmisiä, jotka tulivat tänne loppujen lopuksi Baltian ja Viron kautta. He ovat puhuneet aluksi Moskovan seudulla samaa kieltä, mutta toisten lähtiessä pohjoista reittiä Laatokan ja Äänisen kautta ja toisten etelämpää Baltian suuntaan, ovat kielet tuhannen vuoden vaellusten aikana eriytyneet toisistaan. Niistä on tullut yksi haara, josta on muodostunut saamen kieli ja toinen haara, josta on muodostunut suomen kieli. Suomen kieltä puhuneet ihmiset ovat muuttaneet tänne myös ajanlaskun alun tienoilla ensin Etelä-Suomeen. He ovat jääneet asumaan aika kapealle rannikkovyöhykkeelle Etelä-Suomessa ja Lounais-Suomen tuntumassa. Rautakauden kuluessa, ehkä vuoden 500 tienoilla, suomea puhuvat ihmiset ovat lähteneet levittäytymään sisämaahan ja tunkeneet saamen kieltä puhuvia lappalaisia pohjoisemmaksi.

Mutta suinkaan kaikki näistä saamea puhuvista ihmisistä ei muuttanut pohjoiseen, vaan osa jäi asumaan etelään ympäri Suomen. Niistä on paljon jälkiä Suomen paikannimistössä. Suomessa on paljon Lappi-alkuisia paikannimiä sekä erilaisia saamenkielisiä paikannimiä, jotka kertovat, että täällä on asunut saamenkielisiä ihmisiä suomenkielisten joukossa hyvin pitkään. Täällä Vantaalla ja pääkaupunkiseudulla on runsaasti Lappi-alkuisia paikannimiä. Yksi selkeä esimerkki on Vantaankosken pohjoispuolella sijaitseva Lapinkylä. Hyvin ajankohtainen esimerkki on Lapinlahden sairaalan alue Helsingissä, jonka tulevaisuudelle mietitään parhaillaan ratkaisua. Lapinlahti on tietenkin ollut lappalaisten lahti. Etelä-Suomessa selkeä saamenkielinen esimerkki on Nuuksio ja Nuuksion kansallispuisto. Nuuksion paikannimi tulee saamen kielen joutsenta tarkoittavasta sanasta. Saamenkieliset lappalaiset ovat luultavasti olleet metsästäjä-keräilijöitä. Lappi-paikannimet ovat usein paikoilla, joissa on hyvät kalastuspaikat ja metsästysmaat. Lappalaiset ovat asuneet niillä paikoilla.

Vuoden 500 jälkeen kun suomenkieliset lähtivät leviämään sisämaahan, muodostui sinne erilaisia keskusasukkaita. Yksi niistä oli Häme ja sen asukkaat hämäläiset. Viikinkiajan kuluessa vuoden 900 tienoilla hämäläiset lähtivät levittäytymään pois ydinalueeltaan ja perustivat niin sanottuja erämaita. Hämäläiset lähtivät metsästyksen ja kalastuksen perässä hakemaan turkiksia ja kaloja keskusalueensa ulkopuolelta ja oleskelivat eräma-alueillaan pidemmän aikaa, kunnes palasivat takaisin keskusalueille. Kalastuksen ja metsästyksen lisäksi he myös viljelivät maata kaskeamalla. Hämäläiset perustivat kaskiviljelypaikkoja ja niiden ympäristöön myös yksittäisiä tiloja. Viimeistään vuoden 900 tienoilla hämäläisiä on tullut myös tänne Vantaan alueelle. Vantaalta löytyy runsaasti Häme- ja Tavast-alkuisia paikannimiä paikoissa, joissa hämäläiset ovat liikkuneet. Tavast on ruotsalaisten sana hämäläisille. Ehkä selkein esimerkki tästä on Espoon rajalla Länsi-Vantaalla sijaitseva Hämeenkylä, Tavastby.

Tämä oli tilanne, kun ruotsalaiset saapuivat tänne keskiajan alussa. Vantaa oli hyvin metsäistä ja harvaan asuttua aluetta. Täällä oli yksittäisiä hämäläisten tiloja, joissa oli kaskimaita ympärillä sekä lappalaisten asuinpaikkoja. Kun ruotsalaiset tulivat, he toivat tullessaan järjestäytyneen yhteiskunnan. Ruotsalaiset loivat perustan meidän nyky-yhteiskunnalle. He kartoittivat paikkoja ja kirjoittivat muistiin paikannimiä sekä kirjjasivat ylös ketkä asuivat missäkin, jotta voisivat verottaa asukkaita. Ruotsalaisten tulon ajankohdasta on keskusteltu paljon historian saatossa ja historian kirjoissa. Kun mietitään, koska ruotsalaiset ovat saapuneet, pitää tarkastella myös Ruotsin tilannetta. Koska heille oli mahdollista tehdä tällainen järjestäytynyt kolonisaatio?

Viikinkiajan lopulla Ruotsi koostui monesta pikkupäälliköstä ja pikkukuninkaasta, jotka taistelivat keskenään. Ruotsissa ei ollut sellaista järjestäytynyttä yhteiskuntaa, joka olisi mahdollistanut tällaista suurta kolonisaatiota. Sellainen tuli vasta 1200-luvun kuluessa, kun Birger jaarli yhdisti Ruotsin yhden kuninkaan alle. Sen jälkeen Ruotsin kuningaskunta pystyi katsomaan omien rajojensa ulkopuolelle ja alkoi Ruotsin alueiden kolonisaatio. Yksi kolonisaatio kohdistui tänne Itämeren toiselle puolelle Suomen alueelle, mutta myös Ruotsin sisällä alueet Småland, Värmland ja Hälsingland, jotka ovat nykyään täysin ruotsalaisia, kolonisoitiin samoihin aikoihin. Ja kaikista näistä alueista, jotka 1200-luvun kuluessa kolonisoitiin, tuli itsestään selviä Ruotsin osia. Myös Suomen osat, jotka kolonisoitiin, olivat yhtä itsestään selviä Ruotsin osia kuin nämä Småland, Värmland ja Hälsingland. Suomesta tuli isoksi osaksi aivan kiinteä osa Ruotsia.

9:31

Ja miten tämä kolonisaatio sitten tapahtui. Siitäkin on puhuttu, oliko siinä voimakas sotilaallinen, miekkakolonisaatio, tehtiinkö se sotajoukon avulla vai miten. Todennäköisesti siinä ei ollut mitään hirvittävän isoa armeijaa taustalla. Sillä Ruotsin armeijalla ei ollut sellaisia resursseja, että valtavaa armeijaa olisi voitu lähettää, joka sitten pakotti. Luultavasti siinä on enemmän ollut sellaista poliittista peliä, eli ollaan pyritty saamaan paikalliset suurmiehet ylipuhuttua liittymään ruotsalaisiin, ja sitten sitä kautta hänen alaisensa ovat sitten myös liittyneet. Jonkin verran on varmasti sotilaita ollut myös, mutta ei sellaista isoa sotajoukkoa. Tällaisesta ei myöskään ole mitään tietoa, perinneaineistoa, ei mitään taruja tai tällaisia mikä kertoisi konflikteista ruotsalaisten ja paikallisen väestön välillä.

Mutta se tarkoittaa sitä, että ruotsalaisilla, niillä on ollut houkutteleva poliittinen järjestelmä, johon on haluttu sitten, nämä suurmiehet on halunneet liittyä niihin. Ja sama tämä kirkollinen organisaatio, koska kirkko oli tosi tärkeässä asemassa tässä kolonisaatiossa. Ei ollut mitään nykyistä kansallisvaltiota vaan kirkko toimi siinä. Kirkko tuli ja sitten ihmiset liittyi siihen kristinuskoon. Se oli merkki siitä, että nyt oli liitytty tähän ruotsalaiseen kuningaskuntaan.

Ja tämä kirkon, kirkollisten pitäjien perustamista, piispanistuinten perustamista pystyi seuraamaan ihan sieltä Länsi-Suomesta, Varsinais-Suomesta. Se on tapahtunut siellä 1200-luvun alussa, eli silloin tämä kolonisaatio on järjestelmällisesti luultavasti lähtenyt täällä Suomessa käyntiin. Ja sitten se on siirtynyt muutamassa kymmenessä vuodessa Hämeeseen, ja tänne Vantaan alueelle, Helsingaan, on tultu joskus 1200-luvun lopussa, 1300-luvun lopussa, jossain näihin tietämin. Silloin on Helsingin kirkkopitäjä luultavasti perustettu. Eli silloin tänne ruotsinkieliset uudisasukkaat ovat viimeistään tulleet ja asettuneet taloiksi.

Ja tämä nimi Helsinga, siitä on puhuttu paljon mistä se tulee. Kun mä olin pieni ja koulussa, niin mulle opetettiin, että se tulee Ruotsin Hälsinglandista. Eli Hälsinglandista olisivat tulleet ne uudisasukkaat ja asettuneet asumaan tänne Helsingaan. Ja siitä tämä nimi Helsinga myöhemmin Helsinge, Helsingin pitäjä. Mutta nyt kun olemme kuulleet, että kolonisaatio kohdistui Hälsinglandiin samaan aikaan kun tänne Vantaaseen, Helsingaan, niin on hyvin hyvin epätodennäköistä, että sieltä olisi tullut asukkaita. Kun nykytutkimuksen valossa on enemmän tutkittu murteita ja paikannimiä, niin näyttää siltä, että Vantaan ensimmäiset asukkaat tänne Helsingaan, Uudellemaalle, olisivat tulleet Upplandin alueelta, sieltä Tukholman Mälarenin ympäristöstä. Siellä oli liikaväestöä ja paljon väestönkasvua siinä keskiajan alussa. Niin sieltä luultavasti ne ihmiset ovat peräisin, ne jotka tänne ovat muuttaneet.

Ja tämä Helsinge nimi tulee mieluummin ruotsin sanasta hals eli kaula, se on enemmän semmoinen luonnon nimi. Eli on ollut tällainen kapeikko jossain, kurkku, hals, meren kapeikko, mistä sitten tämä nimi on saatu. Ja itseasiassa kun katsoo Helsinkiä, tarkastelee vanhoja Helsingin nimiä, niin nykyisen Kluuvin kohdalla, siellä jossain niillä tietämällä on ollut tällainen hals-niminen paikka, sellainen meren kapeikko. Niin jospa se olisi se lähtöpaikka, se mistä tämä Helsinge nimi sitten on tullut.

Ja jos puhutaan nimistä vielä, niin kun ruotsalaiset kun tulivat tänne niin he pääsivät nimeämään paikkoja, niin koko tämä meidän maakunnan nimi Uusimaa, niin sehän on seurausta näistä ruotsalaisista uudisasukkaista. Uusimaa, Nyland, se on ehkä vähän tylsä nimi, mutta se on se nimi jonka nämä ruotsalaiset siirtolaiset antoivat kun ne tänne tuli. Ne tuli omasta näkökulmastaan uudelle maalle. Ja anto sitten hyvin yksinkertaisesti nimeksi sitten Nyland, Uusimaa, joka on vielä nytkin käytössä. Ehkä niiden lappalaisten ja hämäläisten mielestä Vanhamaa oli ollut paljon parempi. Mutta nyt kun ruotsalaiset tuli ja toivat mukanaan tämän järjestäytyneen yhteiskunnan paljon voimakkaammin, niin ne pääsivät myös nimeämään tämän paikkakunnan.

Ja Uudenmaan vaakuna, sehän on myös täynnä symboliikkaa ja kertoo näistä ruotsalaisista uudisasukkaista. Uudenmaan vaakunan keskellä, siinä on se vene, joka symboloi sitä venettä jolla nämä ruotsalaiset uudisasukkaat kulkivat Ruotsista Itämeren yli tänne Suomeen. Sitten veneen kummallakin, yläpuolella ja alapuolella, on joet. Joet on ne paikat joiden varsille nämä ruotsalaiset asettuivat asumaan. Kun merestä johtaa jokia sisämaahan, niin näiden jokien varsille muodostui näitä ruotsalaiskyliä. Ja tämä joki nimi, ruotsiksi å, niin sehän näkyy todella monessa uusmaalaisessa paikannimessä edelleenkin. Siellä on, jos lähetään vaikka lännestä, siellä on Ingå, Sjundeå, Esbo, Vantaan vanha nimi Helsingå, sitten on Sibbo, Borgå, Pernå. Niissä on kaikissa on å, joki -sana päätteenä. Ja ne on ne joet, joiden varsille ne ruotsalaiset asukkaat ovat silloin aikoinaan asettuneet asumaan. Eli tässä Uudellamaalla näkyy todella voimakkaasti tämä ruotsalaisten perintö.

Ja jos tullaan Vantaalle niin täällä näkyy todella monessa paikassa ruotsalaissiirtolaisten perintö. Voidaan katsoa ihan vaikka Suurta Rantatietä, kun ruotsalaiset kolonisoivat Suomen, niin rakennettiin linnoja puolustamaan Vantaan, tai ei Vantaan vaan koko tämän kolonisoidun alueen paikkoja. Rakennettiin Viipurin linna itään ja Turun linna länteen. Ja

linnojen väliin tie, joka sitten yhdisti näitä linnoja. Rakennettiin Suuri Rantatie, josta käytetään myös nimeä Kuninkaantie nykyään. Kuninkaantie, sehän halkaisee koko Vantaan, sitä pitkin pääsee lännestä itään Vantaata kulkemaan. Ja muutenkin tämä tieverkosto on sellainen, jonka nämä ruotsalaissiirtolaiset toivat kun he tänne tulivat.

Koska Maunu Eerikinpojan, Maunu Erikssonin maalaki, jota nämä ruotsalaiset siirtolaiset noudattivat, niin siinä sanottiin, että kun rakennetaan kylä, niin jokaiseen kylään pitää johtaa yksi tie ja kylästä pitää johtaa pois toinen tie. Tämä tarkoitti sitä, että kaikkien näiden kylien väliin muodostui tieverkosto. Ja se on edelleen se tieverkosto, mikä on pohjalla täällä Vantaalla ja itse asiassa koko Etelä- Suomessakin. Kun nykytiestöä rakennetaan, niin se rakennetaan tämän vanhan keskiaikaisen tiestön pohjalle.

Näitä ruotsalaisten perustamia kyliä, niin niitähän on ympäri Vantaata, tai itse asiassa ympäri koko Uuttamaata. Mutta pysytään nyt Vantaalla, annetaan muutamia esimerkkejä. Kun liikkuu tuolla maastossa, ja katsoo sellaisia paikannimiä jotka lopuvat -by tai -böle - päätteisiin, niin valtaosa näistä-by ja -böle -pääteisistä paikannimistä, ne on aikoinaan ollut ruotsalaisten perustamia kyliä jo keskiajalla.

Jos kattoo ihan tätä Helsingin pitäjän keskustaa niin siellähän on kirkko, se Pyhän Laurin kirkko nykyäänkin, joka on Vantaan ja koko pääkaupunkiseudun vanhin rakennus 1450-luvulta. Niin se kirkko, sen sijainti nykyisellä paikalla, se ei ole mikään sattuma vaan se sijaitsee keskellä meidän pitäjää. Sinne oli yhtä pitkä matka joka puolelta. Ja tän kirkon ympärille on muodostunut se hallinto keskiajalla. Se näkyy myös täällä paikannimistössä. Kirkko itsessään, se sijaitsee Kirkonkylässä, Kyrkäby.

Kyrkäbyn ympäristössä, siellä on sellaiset kylät kuin Skattmansby, veromiehenkylä. Siellä asui verottaja joka sitten kiersi pitäjää ja keräsi verot ihmisiltä. Veromiehenkylän vieressä on Tolkinkylä, Tolkby. Siellä asui tulkki, ruotsiksi tolk. Kun täällä asui hämäläisiä, saamenkieltä puhuvia ihmisiä, ruotsin kieltä puhuvia, niin ne eivät kaikki ymmärtäneet toisiaan. Tarvittiin välillä tulkkia tulkkaamaan heidän välillään. Sitten Helsingin puolella, nykyään Kirkonkylän eteläpuolella, siellä on esimerkiksi Tuomarinkylä, Dåmarby, jossa asui lainoppinut tuomari, joka sitten ratkoi riitoja. Kun ihmisten välille syntyi erilaisia riitoja, hän sitten tulkitsi lakia ja ratkaisi niitä jonkun eduksi. Eli tästä kaikesta huomaa, että Vantaa ja Vantaan kulttuuriympäristö on täynnä kerroksia, jotka kertovat menneisyydestä. Ajattelin näin viimeisenä näyttää pienen kartan jokiniemen alueesta, jossa näkyy tämä kerroksellisuus erityisen hyvin. Tässä on Keravanjoen ylittävä vanha kivisilta. Se on Suuren Rantatien linjausta kulkeva silta. Se on alun perin ollut, se vanha kivisilta, se on rakennettu melkein tuhat vuotta vanhan Suuren Rantatien linjaukselle. Siinä molemmin puolin jokea, on hyvin hyvin, Suomen laajin kivikauden aikainen asuinpaikka. Siellä on nykyään Jokiniemen Muinaispuisto. Se on rakennettu kivikautisen asuinpaikan päälle. Siellä on infotaulu, siellä koi käydä katsomassa, voi ihaila, minkälaisella paikalla kivikautinen väestö on asunut. Kivikauden asuinpaikan vieressä on keskiaikainen kylätontti. Se on Haxbölen kylä.

19:47 Siellä Hakke niminen uudisasuttaja on ollut varmaan ensimmäinen kylän asukas. Sen Haken mukaan on nimetty Haxböle, Hakkila. Sen keskiaikaisen tilan vieressä tai ihan lähetyvillä on 1800-luvun maatila, 1900-luvun puukoulu ja sitten kaiken ympärillä on kerrostaloja, rivitaloja, omakotitaloja.

Eli tällaista kaikkea löytyy, kun vain menee kotiovesta ulos ja astuu katsomaan mitä sieltä omasta lähiympäristöstä oikein löytyy. Sieltä voi löytyä tosi jänniä juttuja, jotka kertovat siitä historiallisesta kerroksellisuudesta ja monipuolisuudesta. Tällaista löytyy. Vastaavia paikkoja löytyy ympäri Vantaata. Tähän omaan kulttuuriympäristönsä, kotiseutuunsa kannattaa tutustua. Se rikastuttaa elämää. Hyvä paikka aloittaa ja saada hyviä vihjeitä on

tämä Vantaan kaupunginmuseon uusi kulttuuriympäristönäyttely, joka on avautunut nyt täällä museon tiloissa Tikkurilan vanhalla asemalla. Kannatan ehdottomasti tutustumista näyttelyyn. Tervetuloa tänne. Kiitos.